

Meer ruimte voor recreatie

Verkenning nationaal
toekomstig recreatietekort

Colofon

©Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd, eindrapport april 2023

In opdracht van ANWB
Jonathan Weegink,
Kees Terwisscha van Scheltinga,
Paul Makken

Auteurs T. (Tinco) Lycklama à Nijeholt
S. (Sanne) Meekes

Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd
Jansbuitensingel 30
6811 AE Arnhem
Tel: 06 53383550
Mail: lycklama@ruimteenvrijetijd.nl
www.ruimteenvrijetijd.nl

Foto's ANWB

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding	4
1.2	Doel en werkwijze	4
1.3	Definitie	4
1.4	Leeswijzer	4
2	Toenemende recreatiedruk	6
2.1	Positieve effecten recreatie in groengebieden	6
2.2	Recreatiedruk in groengebieden	6
2.3	Er is behoefte aan meer groene recreatieruimte	7
3	Normen voor nationaal ruimtetekort	10
3.1	Inleiding	10
3.2	Analyse en keuze normen en richtlijnen	11
4	Nationaal tekort aan recreatieruimte	15
4.1	Toekomstig nationaal tekort aan recreatieruimte	15
4.2	Huidig tekort aan recreatieruimte in Utrecht en Noord-Holland	18
5	Conclusies en aanbevelingen	20
5.1	Conclusies	20
5.2	Aanbevelingen	20
6	Bijlagen	23
	Bijlage 1: Geraadpleegde bronnen	23
	Bijlage 2: Internationale recreatienormen	24
	Bijlage 3: Recreatieve opvangcapaciteiten	25
	Bijlage 4: Definities	26
	Bijlage 5: Bevolkingsprognose per provincie	28

Inleiding

1.1 Aanleiding

Het thema 'ruimte' leeft in Nederland enorm. De energievoorziening en het klimaatbestendig maken van Nederland vragen ruimte. Maar ook bijv. het oplossen van het huizentekort en andere functies zoals infrastructuur en landbouw. Zo zijn er diverse ruimteclaims neergelegd om de transities waarvoor we als land staan vorm te geven. Recreatie en toerisme zijn hier echter nog lang niet goed vertegenwoordigd.

In het advies Waardevol toerisme van de Raad voor de Leefomgeving werd al aandacht gevraagd voor de (beperkte) draagkracht van bestemmingen. Aanvullend hierop zijn er nu verschillende initiatieven en initiatiefnemers die aangeven dat er ruimte bij moet komen voor recreatie. Zo is er het Manifest 'Geef toerisme en recreatie de ruimte' van Destinatie Nederland. Maar ook het initiatief NL Buiten en de Agenda Natuurinclusief agenderen het belang van natuur én recreatie, en de noodzaak om te komen tot een norm of een ruimteclaim vanuit de vrijetijdssector, zodat dit goed kan worden meegenomen in ruimtelijke plannen.

De ANWB heeft nu de handschoen opgepakt om te komen tot een verkenning die dit landelijke tekort aan recreatieruimte in cijfers uitdrukt.

1.2 Doel en werkwijze

Doel

Het doel van deze studie is om te komen tot een bepaling van een landelijk toekomstig tekort aan groene recreatieruimte.

Werkwijze

Om hiertoe te komen zijn bestaande normen op een rij gezet. Vervolgens is doorgerekend wat er naar de toekomst toe voor extra ruimte nodig is om in de behoefte van het toenemend aantal inwoners te kunnen voorzien.

Duiding cijfers

Het is bij deze interpretatie van de cijfers goed om te beseffen dat het gaat om een verkenning van huidige, beschikbare normen. Bij de toepassing hiervan is naar toekomstige tekorten gekeken en niet naar (eventuele) huidige tekorten. Dat vraagt namelijk om een ander type (modelmatige) berekeningen, hetgeen niet passend is bij de scope van de opdracht.

1.3 Definitie

In dit rapport hanteren we de definitie van groen volgens het Compendium voor de Leefomgeving (Clo). Deze definitie van groen is als volgt: "Park en plantsoenen, dagrecreatieve terreinen, bossen, natte en droge natuurlijke terreinen". Kortom; stadsgroen, recreatiegroen én natuur. Deze definitie van groen is exclusief water, maar omvat wel het strand. Met andere woorden, deze definitie heeft betrekking op het landoppervlakte van groen, inclusief niet-toegankelijke natuur.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 staat de toenemende recreatiedruk in natuur- en recreatiegebieden beschreven. In hoofdstuk 3 geven we een overzicht van de bestaande normen, op basis waarvan we in hoofdstuk 4 een nationaal tekort aan recreatieruimte bepalen. De conclusies en aanbevelingen staan in hoofdstuk 5 opgesomd.

2. Toenemende recreatiedruk

Toenemende recreatiedruk

Er zijn in toenemende mate nadelige effecten van recreatie op natuur en er is sprake van botsende belangen tussen recreanten onderling. De oorzaak? Een toenemende belangstelling voor het 'buiten zijn', maar vooral een toenemend tekort aan recreatieruimte.

2.1 Positieve effecten recreatie in groengebieden

Het aantal bezoekers van de Nederlandse natuur- en recreatiegebieden is enorm toegenomen¹. De toename in de behoefte aan 'buiten zijn' is allereerst te zien als een succes. Onze natuur is erg divers, toegankelijk en aantrekkelijk. Het is voor veel recreanten dé ideale manier om hun vrije tijd in door te brengen; wandelend, fietsend, varend. Veel gehoorde motieven voor een bezoek aan 'het groen' zijn 'sporten en bewegen', het 'één zijn met de natuur', 'de stad ontvluchten' en natuurstudie. Met veel positieve gevolgen voor de fysieke, maar ook mentale gezondheid. De natuur zorgt voor stressvermindering, een betere ontwikkeling van kinderen en draagt bij aan persoonlijke zingeving².

Terreinbeheerders geven ook aan trots te zijn op deze toegenomen belangstelling, omdat het bijdraagt aan de legitimiteit van hun werk. Tegelijkertijd staat de natuur onder toenemende druk en zijn er zorgen over overbelasting van de groengebieden in Nederland.

2.2 Recreatiedruk in groengebieden

Recreatiedruk kan verschillende gevolgen hebben. Zo kan dit nadelige effecten hebben voor de natuur zelf, voor gebruikersgroepen onderling en ook voor de leefbaarheid van inwoners. Door heel Nederland, van Limburg tot de Waddeneilanden, zijn diverse effecten waargenomen, die een signaalfunctie hebben wanneer er sprake is van 'disbalans'. Uit onderzoek onder recreanten en boswachters blijkt dat onderstaande knelpunten het meest voorkomen:

- 1. Verminderde bezoekerservaring** als gevolg van drukte. Dit kan gaan over een gebrek aan een 'unieke' natuurervaring tot 'bijna ruzies' tussen recreanten door onveilige situaties, vaak bij gebruik van paden door meerdere gebruiksgroepen (bijv. wandelaars en fietsers).
- 2. Schade aan en verstoring van de natuur** door recreatie, met effecten op kwetsbare verstoringsgevoelige soorten. Dit gebeurt o.a. door onbedoeld gebruik van de ruimte, zoals het ontstaan van olifantenpaadjes, picknicken en barbecueën op plekken die hiervoor niet bedoeld zijn, of loslopende honden met gevolgen voor wild.
- 3. Problemen rondom mobiliteit**, zoals filevorming en parkeerdruk. Voorbeelden zijn parkeren in de berm, of op plekken waar dat overlast voor inwoners oplevert.
- 4. Milieubelasting:** zwerfafval en rommel in de natuur- en recreatiegebieden.

Het is allang niet meer zo dat balansvraagstukken alleen spelen op enkele hotspots in Nederland. Het speelt op meerdere plekken en momenten. Uit een onderzoek naar de 'draagkracht van natuur- en recreatiegebieden' in Noord-Holland bleek dat 70% van de gebieden een probleem heeft met draagkracht. Een soortgelijk onderzoek voor Nationaal Park Hollandse Duinen wees uit dat in 10 van de 15 deelgebieden (tweederde) er sprake is van overschrijding van de draagkracht. Kortom, in een significant deel van onze natuur- en recreatiegebieden is sprake van knelpunten, als gevolg van recreatiedruk.

¹ Zie o.a. "[Forse stijging bezoekers natuur- en recreatiegebieden Zuid-Holland](#)" "[Quickscan bezoekersdruk in natuur- en recreatiegebieden in Noord-Holland](#)"

² WUR; <https://www.wur.nl/nl/dossiers/dossier/effect-van-natuur-op-gezondheid.htm>

2.3 Er is behoefte aan meer groene recreatieruimte

Er zijn verschillende factoren aan te wijzen voor de toegenomen recreatiedruk. In de coronaperiode was er een piek in alle vormen van buitenrecreatie. Echter, ook voor corona was er al sprake van een groeiende belangstelling voor de natuur en de verwachting is dat deze zich de komende jaren doorzet.

De toegenomen recreatiedruk heeft vooral te maken met een consistente afwezigheid van aandacht voor 'ruimte voor recreatie'. Ongeveer 15 jaar geleden is de 'kwantitatieve opgave' van recreatiegebieden in en om de stad losgelaten. Het 'recreatie om de stad' (RodS) beleid agendeerde kwantitatieve recreatietekorten en vroeg juist daar waar de behoefte het grootst was (in en om de stad) om extra recreatieruimte. Maar net zoals bij de ontwikkeling van nieuwe natuur, bleef de realisatie ver achter bij de doelstellingen. Gebrek aan geld, uitvoeringscapaciteit, en vooral ook een gebrek aan grond waren hiervan de belangrijkste oorzaken³.

Om die problemen op te lossen werd toen gekozen voor het adagium 'het moet om kwaliteit van gebieden gaan, niet om kwantiteit'. Dat klonk aannemelijk en belangrijker nog, er werd op papier in één keer een groot probleem mee 'opgelost'. In de praktijk echter ontwikkelde zich de laatste 15 jaar een steeds groter tekort aan recreatieruimte.

Er zijn verschillende studies die dit aantonen:

- In 2001 becijferde de ANWB al dat het toenmalige tekort aan recreatieruimte. Op basis van het onderzoek naar tekorten aan recreatieplaatsen, adviseerde de ANWB om tot 2020 60.000 hectare groen om de stad te realiseren, binnen 10 kilometer van de bebouwde kom. Dat komt neer op ongeveer 300 m² groen (bos, kleine landschapselementen, paden) per woning.

- Uit onderzoek van Natuur & Milieu (februari 2022) blijkt dat in de 32 grootste gemeentes (meer dan 100.000 inwoners) 53% van de buurten niet voldoet aan het criterium van 75m² groen per woning. In deze buurten wonen in totaal 3,5 miljoen mensen. Bij één op de tien buurten is er geen aaneengesloten stuk groen van minimaal één hectare te vinden
- Recent onderzoek in Noord-Holland wees uit dat er alleen al om de toekomstige vraag naar recreatieruimte, als gevolg van extra inwoners, op te vangen 7000 voetbalvelden nodig zijn.

2.3.1 Nog 1,6 miljoen extra Nederlanders op dat hele kleine stukje aarde

Daarbij komt dat er in de toekomst nog meer inwoners en toeristen bij blijven komen. Zo wordt een toename van ca. 9% van de inwoners in Nederland verwacht tussen nu en 2040. Dat komt neer op 19,2 miljoen inwoners in 2040, een stijging van 1,6 miljoen inwoners t.o.v. 2023. Daarnaast wordt een groei verwacht van 41% van het aantal gasten (binnenlands en inkomend) tussen 2017 en 2030 (bron: Perspectief 2030, NBTC, 2019). Hoewel corona grote invloed heeft gehad op het aantal gasten en overnachtingen, verwacht het NBTC dat de prognose uit het Perspectief 2030 nog wel actueel is, mede door het tempo van het herstel en de visie van internationale experts⁴.

³ Provincies leggen te weinig nieuwe natuur aan. Trouw, 9 november 2022.

⁴ Verblijfstoerisme in Nederland in 2022 & 2023, NBTC, 16 september 2022

2.3.2 Conclusie: wat is er nodig?

De conclusie is dat de bestaande en toekomstige problemen niet meer op te lossen zijn met het optimaliseren binnen bestaande gebieden, maar dat er meer recreatieruimte nodig is. En dat deze behoefte geagendeerd wordt⁵.

Er zijn drie belangrijke manieren om vorm te geven aan 'meer ruimte voor recreatie':

1. Meer natuurgebied

We pleiten voor een nieuwe impuls aan natuurontwikkeling in Nederland vanuit herstel van biodiversiteit én recreatiebehoefte. Nieuwe natuur is noodzakelijk om de toenemende recreatiedruk op te vangen. Dat is deels een bestaande opgave (Natuur Netwerk Nederland) waarvan de urgentie toeneemt om deze daadwerkelijk te realiseren. Het samengaan van natuur en mens kan vragen om nauwkeurige afstemming, bijv. via zonering.

2. Meer recreatiegebied en routes

Tevens is meer recreatiegebied nodig, in de vorm van meer oppervlakte aan recreatiegebieden (zwemplekken, dagrecreatie-terreinen, speelplekken, etc.). Naast locatiegebonden gebieden zijn ook routegebonden ontwikkelingen erg kansrijk. Routes maken het landschap toegankelijk en beleefbaar.

3. Meer groen en recreatieruimte in het stedelijk gebied.

Inwoners van stedelijk gebied moeten vanuit hun voorkeur veel vaker direct een aantrekkelijk recreatief aanbod aantreffen. Dat zal ook zorgen voor een verminderde druk op omliggende (natuur)gebieden. Dat kan door ervoor te zorgen dat groennormen worden opgenomen in stedenbouwkundige plannen en dat 'groen in de stad' meeweegt in aanbestedingen richting o.a. ontwerpers en projectontwikkelaars.

In hoofdstuk 3 berekenen we om hoeveel extra ruimte het gaat in Nederland, op basis van een verkenning van bestaande normen.

⁵ Zie ook: Manifest 'Geef toerisme en recreatie de ruimte'. Destinatie Nederland, 2023.

3. Normen voor nationaal ruimtetekort

Normen voor nationaal ruimtetekort

Normen voor groen en natuur hebben veel aandacht in Nederland. Momenteel is er nog geen nationale norm voor de hoeveelheid recreatieruimte en groene ruimte. Wel zijn er verschillende richtlijnen en adviesnormen. Die staan in dit hoofdstuk centraal.

3.1 Inleiding

Nationale norm heeft de aandacht van het Rijk

Hoewel het recreatiebeleid geen rijksbeleid meer is, heeft een nationale norm voor natuur in de stad wel hernieuwde aandacht vanuit het Rijk. Verschillende ministeries hebben aan het Planbureau voor de Leefomgeving gevraagd om inzicht te bieden in hoe de natuur kan bijdragen aan opgaven in de leefomgeving en of een nationale norm kan helpen bij het vergroenen van steden en waar zo'n norm dan aan moet voldoen⁶.

Ook uit het onderzoek "Beleidsdenken over stedelijk groen en gezondheid" van WUR, blijkt, na inventarisatie bij gemeenten, dat er behoefte is aan nationale afspraken over groennormen.

Normen zijn (nog) niet wettelijk verplicht

Ondanks het ontbreken van een nationale norm, zijn er wel verschillende richtlijnen en normen die door overheden worden gebruikt. Deze normen zijn echter richtinggevend of adviserend. Dat wil zeggen, er bestaan geen normen die wettelijk zijn vastgesteld. In september 2021 is er een Kamermotie aangenomen⁷ om te inventariseren of het mogelijk is om een groennorm op te nemen voor nieuwbouwwoningen. Recent heeft het kabinet hierover een brief met bijbehorende onderzoeken naar de Kamer gestuurd⁸. Hierin wordt (nog) geen landelijke norm vastgesteld.

Daarnaast is onlangs de Europese Natuurherstelwet opgesteld. In juni 2022 is het voorstel van de Europese Commissie uitgebracht om beschadigde ecosystemen en de natuur te herstellen in heel Europa. De wet is nog niet aangenomen. Momenteel wordt in Brussel onderhandeld over het voorstel, maar wel is bekend dat

alle EU-landen verplicht worden om nationale herstelplannen te ontwikkelen, voortbordurend op de natuurwet van de EU. Eén van de (bindende) doelen uit de wet, in relatie tot recreatieruimte, is als volgt:

Tegen 2030 geen nettoverlies aan groene stedelijke ruimte, tegen 2050 een toename daarvan met 5%, een boomkroonbedekking van minstens 10% in Europese steden.

Bron: [Europese Commissie, 22 juni 2022](#)

Daarnaast zijn er in de Europese Natuurherstelwet ook doelen opgesteld die gaan over de kwaliteit van de natuur, zoals "Gezondere bossen met een grotere biodiversiteit" of "Habitats en soorten herstellen, die door de EU-natuurwetten worden beschermd". Ook deze doelen zijn van invloed op de recreatieruimte, maar hebben vooral betrekking op de kwaliteit en niet op de kwantiteit.

⁶ <https://klimaatadaptatienederland.nl/actueel/actueel/nieuws/2023/nationale-norm-natuur-stad/>

⁷ [Motie Geurts en Bouchallikh, 27-9-2021](#)

⁸ [Kamerbrief over Landelijke maatlat voor een groene, klimaatadaptieve gebouwde omgeving](#)

3.2 Analyse en keuze normen en richtlijnen

3.2.1 Inventarisatie bestaande normen

In tabel 3.1 staan bestaande richtlijnen en normen voor groen en recreatie weergegeven. Dit zijn normen die in Nederland toegepast worden, bijvoorbeeld door een gemeente, of ter sprake komen in (beleids)documenten en onderzoeken. Er zijn grofweg twee verschillende soorten normen.

1. Gebiedsspecifieke kwaliteitsnormen. Normen 1 t/m 4 geven een minimum kwaliteitseis mee (in oppervlakte, in aantal, in afstand) waaraan in de huidige situatie voldoen zou moeten worden per woning, huishouden en/of buurt. Bijvoorbeeld 75 m² groen per woning in de buurt.

2. Norm voor toekomstige ontwikkelingen. Norm 5 is een kwaliteitseis naar de toekomst toe. Bijvoorbeeld: geen achteruitgang van groene (stedelijke) ruimte in 2030 en een toename van 5% in 2050. Deze norm geldt voor heel Nederland generiek.

Wat valt op?

- De verschillende normen refereren allemaal naar 'groen', maar de definitie van groen is niet bij alle normen helder of verschilt per norm. Zo gaat de WHO-richtlijn over minimaal één hectare aaneengesloten groen, maar deze verbijzondert niet welk groen.
- Veel normen gaan over de hoeveelheid groen in de stad, buurt en/of wijk, met een eigen definitie van groen. Echter, groen in de stad is niet hetzelfde als een recreatiegebied of natuur om in te recreëren. De norm van 75m² groen per woning rekent bijvoorbeeld alles wat niet verstedend is tot groen (dus ook bermen), maar dit betekent niet per se dat er in dit groen ook gerecreëerd kan worden. Voor recreatieruimte is aaneengesloten groen dus belangrijk, bijvoorbeeld in

de vorm van een park, recreatiegebied of natuurgebied. De WHO-richtlijn heeft hier wel aandacht voor, maar het lijkt erop dat ruimteclaims voor recreatiegebieden en natuurgebieden nog weinig zijn opgenomen in normen en ruimtelijke plannen.

- De inventarisatie laat zien dat de normen veelal focussen op de kwaliteit van wonen in de stad en groen in relatie tot gezondheid. Tevens is groen in de stad vaak bedoeld om de leefomgeving leefbaarder en mooier te maken, door middel van groen, of in het kader van klimaatadaptatie. Groennormen in de stad zijn niet hoofdzakelijk bedoeld om recreatieruimte voor inwoners te realiseren.
- In andere Europese landen zijn voorbeelden van normen die wel rekening houden met recreatiegroen en uitgaan van een minimum oppervlakte en/of rekening houden met verschillende mate van verstedelijking. Zie tabel B2.1 in bijlage 2 voor voorbeelden van normen in Vlaanderen, Engeland en Schotland. Hoewel deze landen ook een grotere oppervlakte aan groen en natuur hebben, kan Nederland wel leren van deze landen wanneer het gaat om normen voor recreatie- en/of natuurgebieden.
- Geen van de normen is direct vertaald in vigerend beleid.

Tabel 3.1 Richtlijnen en normen voor groen en recreatie toegepast in, of met relevantie voor, Nederland.

	Norm/richtlijn	Bron	Afbakening
1	Tenminste één hectare groen binnen 300 meter van een woning / tenminste één hectare aaneengesloten groen per buurt	WHO (2010)	<ul style="list-style-type: none"> • Advies van Europees Bureau van WHO • Recreatief gebruik van groen in de stad (richtlijn voor stedelijke gebieden, maar kijkt naar gebieden om in te recreëren van min. één hectare) • Achtergrond: gezondheid (fysiek, mentaal en sociaal welzijn)
2	Minstens 75m² groen per woning in de buurt (minimale ondergrens)	Nota Ruimte (2004) Raad landelijk gebied (2005)	<ul style="list-style-type: none"> • Nederlandse richtlijn uit 2004 (geen vigerend beleid meer) • Stadsgroen (alles wat niet versteend is telt als groen, zoals parken, grasvelden, bermen, water) • Wordt zowel gebruikt voor uitbreidingslocaties (Nota Ruimte) als norm voor bestaand stedelijk gebied (Raad landelijk gebied) • Achtergrond: divers (leefbaarheid, gezondheid, economisch vestigingsklimaat, natuur)
3	500 m² groen per huishouden op maximaal 5 kilometer van het centrum van de stad (in eenheden van minimaal 1000 ha)	De Recreatievogel (1998), Goossen et al.	<ul style="list-style-type: none"> • Recreatief gebruik van groen rondom de stad (recreatieterreinen, natuur, bos) • Achtergrond: recreatieve behoeften
4	3-30-300 vuistregel: 3 bomen in het uitzicht van de woning, 30% boomkroonbedekking in de buurt én een groengebied van minstens 1 hectare binnen 300 meter	Nature Based Solutions Institute (2021)	<ul style="list-style-type: none"> • Advies van NSBI • Stadsgroen (bomen, boomkroonbedekking en openbare groene ruimtes in de stad) • Achtergrond: gezondheid, welzijn en klimaatadaptatie
5	<ul style="list-style-type: none"> • Tegen 2030 geen nettoverlies aan groene stedelijke ruimte <i>En;</i> • Tegen 2050 een toename daarvan met 5% <i>En;</i> • Een boomkroonbedekking van ten minste 10% in elke Europese agglomeratie, stad en voorstad (2050) <i>En;</i> • Een nettowinst van groene ruimte die in gebouwen en infrastructuur is geïntegreerd (2050) 	Europese natuurherstelwet	<ul style="list-style-type: none"> • Wet Europese Commissie (voorstel van juni 2022, wet nog niet aangenomen), wordt per land uitgewerkt tot een nationaal plan • Doelstellingen t.a.v. groene stedelijke ruimte en daarnaast bestaan er kwaliteitsdoelen voor natuurgebieden.

3.2.2 Welke normen zijn geschikt om een nationaal tekort aan recreatieruimte te berekenen?

Nu de bestaande normen en richtlijnen in beeld zijn gebracht, roept dit de vraag op welke norm geschikt is om een nationaal ruimtetekort mee te berekenen.

Gebiedsspecifieke kwaliteitsnormen

Norm 1 tot en met 4 uit de tabel zijn normen die een kwaliteitseis meegeven aan de leefomgeving. Deze normen zijn voornamelijk op gemeentelijk, regionaal of provinciaal schaalniveau relevant. Hiermee kan een stad, dorp, regio, provincie om te berekenen in hoeverre een stad, regio of provincie voldoet aan verschillende groennormen en richtlijnen. De toepassing van deze normen vraagt om een ruimtelijke analyse op basis van gebiedsspecifieke kenmerken over de vraag (recreatiebehoefte), het aanbod en de afstand tot het aanbod. Uit onderzoek van PBL (januari 2023) blijkt overigens dat 36% van alle buurten in Nederland onvoldoende groene openbare ruimte in hun omgeving hebben⁹.

Norm voor toekomstige ontwikkelingen

De 5e norm uit de tabel (de Europese natuurherstelwet) geeft met de doelstelling een groenopgave mee naar de toekomst toe, namelijk geen nettoverlies aan groene stedelijke ruimte maar juist een toename hiervan. Hiermee kan de toekomstige groenopgave in kaart worden gebracht voor Nederland: hoeveel oppervlakte is er nodig om geen nettoverlies van groen per inwoner te realiseren, met het oog op de groeiende bevolking?

Om die reden is er voor gekozen om in het volgende hoofdstuk op basis van norm 5 een berekening te maken van het nationaal tekort aan recreatieruimte (paragraaf 4.1). Aanvullend daarop hebben we twee bestaande casussen opgenomen van de huidige recreatietekorten in de provincies Noord-Holland en Utrecht (paragraaf 4.2) om ook hiervan een ordegraad te geven.

⁹ <https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2023-natuur-in-en-om-de-stad-5023.pdf>

4. Nationaal tekort aan recreatieruimte

Nationaal tekort aan recreatieruimte

We berekenen het tekort aan recreatieruimte op basis van de volgende normen:

- **Groen per inwoner. Deze ratio mag niet achteruitgaan bij een groeiende bevolking: doelstellingen van de Europese Natuurherstelwet (paragraaf 4.1)**
- **Berekende huidige tekorten aan recreatieruimte in twee casussen: provincie Noord-Holland en provincie Utrecht (paragraaf 4.2)**

4.1 Toekomstig nationaal tekort aan recreatieruimte

De Europese Natuurherstelwet gaat ervan uit dat er 2030 geen nettoverlies aan groene stedelijke ruimte mag zijn en in 2050 een toename van 5% is gerealiseerd. De wet refereert specifiek naar groen in stedelijke ruimte en heeft daarnaast kwaliteitsdoelstellingen voor de natuur. Om te berekenen wat het toekomstige tekort aan recreatieruimte is, gaan we ervan uit dat dit *nettoverlies geldt voor de totale oppervlakte aan groen en natuur in Nederland om in te recreëren. Kortom, we hanteren deze ambitie als uitgangspunt voor de bepaling van het nationale tekort aan recreatieruimte.*

Groen per inwoner in 2023

Om het toekomstig tekort aan recreatieruimte te berekenen, brengen we eerst het huidige oppervlak aan groen per inwoner in kaart. Belangrijk om te beseffen is dat dit is gebaseerd op CBS-statistieken over bodemgebruik in Nederland. Dit houdt geen rekening met gebieden die zijn afgesloten en dus niet toegankelijk zijn voor recreatie.

Definitie 'groen' per inwoner

Voor de definitie van 'groen' per inwoner, gaan we uit van de definitie volgens het Compendium voor de Leefomgeving (Clo) en de bijbehorende CBS-gegevens. De definitie van groen is als volgt: "Park en plantsoenen, dagrecreatieve terreinen, bossen, natte en droge natuurlijke terreinen"

Anno 2023 is er gemiddeld in Nederland 308 m² groen per inwoner beschikbaar. Dit is in de afgelopen decennia fors afgenomen door de sterke bevolkingsgroei. Waar er in 1900 nog ruim 1700 m² groen per inwoner was¹⁰, is dat in 2023 gedaald naar 308 m² per inwoner. Oftewel, de groene recreatieruimte is met ruim een factor 5 verminderd de afgelopen eeuw (afname van 80%). De provinciale verschillen zijn groot, zie tabel 4.1. De provincie Zuid-Holland heeft de minste oppervlakte aan groen per inwoner, namelijk 86m², Drenthe het meeste met 972m².

Berekening verwachte tekorten in 2030 en 2050

De doelstelling is om in 2030 geen nettoverlies te hebben van groene stedelijke ruimte en een toename van 5% daarvan in 2050. Met het oog op de groeiende bevolking, hebben we berekend hoeveel extra groen er nodig is om de huidige oppervlakte groen per inwoner te behouden. Zoals eerder genoemd, gaan wij uit van geen nettoverlies van groene ruimte volgens de definitie van Clo en beperken we ons niet tot alleen stedelijk groen, maar nemen we hier ook recreatieruimte en natuur in mee (zie ook bijlage 4 voor definities).

Volgens de prognoses van CBS/PBL (2022), zal het totaal aantal inwoners tussen nu en 2050 met 12% toenemen tot ca. 19,6 miljoen. De grootste stijging wordt verwacht in de provincie Flevoland (28%) en een daling van 3% wordt verwacht in Drenthe en Limburg (zie bijlage 5 voor de bevolkingsprognose per provincie). In tabel 4.1 op de volgende pagina is weergegeven wat de bevolkingsprognose per provincie voor 2050 betekent voor de oppervlakte groen per inwoner. Tevens hebben we berekeningen gemaakt voor de jaartallen 2030 en 2040. Hoewel we in principe spreken van een nationaal ruimtetekort, geven we hier inzicht in de verschillen per provincie. Dit wil niet zeggen dat er in provincies met bevolkingskrimp geen opgaven zijn t.a.v. ruimte voor recreatie. De dynamiek kan binnen een provincie variëren. Daarnaast stopt de opgave niet bij de provinciegrens en kunnen provincies elkaar mogelijk ondersteunen.

¹⁰ <https://www.clo.nl/indicatoren/nl0062-ruimte-per-inwoner>

Tabel 4.1 Hoeveelheid m² groen per inwoner, uitgaande van huidige oppervlakte groen en groeiende bevolking

Provincie	2023	2030	2040	2050	Vershil 2050-2023
Groningen	285	281	284	290	+ 5 m ² p.p. ▲
Friesland	656	658	660	670	+ 14 m ² p.p. ▲
Drenthe	972	991	995	1008	+ 36 m ² p.p. ▲
Overijssel	417	407	401	401	- 16 m ² p.p. ▼
Flevoland	591	544	494	461	- 130 m ² p.p. ▼
Gelderland	568	547	530	523	- 45 m ² p.p. ▼
Utrecht	172	160	150	145	- 27 m ² p.p. ▼
Noord-Holland	132	122	114	109	- 23 m ² p.p. ▼
Zuid-Holland	86	80	76	74	- 12 m ² p.p. ▼
Zeeland	395	391	391	394	- 1 m ² p.p. ▼
Noord-Brabant	350	333	321	315	- 35 m ² p.p. ▼
Limburg	346	345	350	358	+ 12 m ² p.p. ▲
Nederland	308	293	282	276	-32 m² p.p. ▼

Bronnen: CBS (Bodemgebruik, inwoners 2023), PBL/CBS Bevolkingsprognose (2022)
 Definitie 'groen' volgens Clo (<https://www.clo.nl/indicatoren/nl0062-ruimte-per-inwoner>)

De berekening laat zien dat er in 2050 naar verwachting 276 m² groen per inwoner is. Dat is een afname van 32 m² per persoon t.o.v. 2023.

In tabel 4.2 staat de opgave weergegeven die nodig is om de afname van het groen per inwoner te compenseren: dat loopt op tot 62.800 hectare in 2050.

Tabel 4.2 Benodigde toename groen t.o.v. 2023 om huidige oppervlakte te behouden met groeiende bevolking (totaal Nederland)

T.o.v. 2023	Afname m ² per inwoner	Opgave: toename hectare
2030	15m ²	27.400
2040	26m ²	49.900
2050	32m ²	62.800
Doelstelling Europese Natuurherstelwet 2050		
2050 + 5% toename	34m ²	65.900

Op basis van gegevens CBS, bewerking door BRVT

Om de doelstelling van de Europese Commissie te bereiken – ervan uitgaande dat dit geldt voor groen in het algemeen en niet alleen voor stadsgroen – zal er dus ca. 27.400 ha bij moeten komen in 2030. Om de doelstelling van een toename van 5% van groen in 2050 te realiseren, is nog 65.900 ha extra nodig.

Ter referentie: de oppervlakte van het natuurgebied de Veluwe is 91.200 ha. Dat betekent dat de benodigde hoeveelheid extra groen en recreatieruimte bijna even groot is als driekwart de oppervlakte van de Veluwe om de doelstelling te realiseren. Momenteel telt Nederland ca. 541.600 hectare aan groen. De groenopgave van 65.900 ha is daarmee 12% van de huidige oppervlakte aan groen in Nederland.

De huidige oppervlakte aan groen beslaat 16% van de totale landoppervlakte van Nederland. Als we hier de groenopgave van 65.900 ha bij op tellen, dan zou de oppervlakte aan groen in 2050 18% van de totale landoppervlakte van Nederland moeten beslaan.

Onderscheid in type groen

De verdeling van de huidige oppervlakte groen is (landelijk gezien) als volgt (zie bijlage 4 voor definities):

- 2% is een dagrecreatief terrein
- 6% is een park/plantsoen
- 92% een bos/open natuurlijk terrein

Dat betekent dat van de benodigde toename van groen van 65.900 hectare in 2050 volgens de Europese Natuurherstelwet (tabel 4.2)

- Ca. 1.400 ha betrekking heeft op dagrecreatief terrein
- Ca. 3.700 ha betrekking heeft op parken/plantsoenen
- Ca. 60.700 ha betrekking heeft op bos/open natuurlijk terrein

Dit houdt echter geen rekening met waar de bevolking zich concentreert. De groenopgave in steden zal waarschijnlijk groter zijn, door de hoge bevolkingsconcentratie. Gezien de hoeveelheid aan normen voor stedelijk groen, zoals weergegeven in tabel 3.1, zal de groenopgave in steden nog groter zijn. Dat neemt niet weg dat er naast stadsgroen ook voldoende aaneengesloten natuur moet zijn om in te recreëren (WHO-richtlijn).

Deze verdeelsleutel is dan ook geen blauwdruk van het type groen of terrein dat gerealiseerd moet worden. De verdeling van type groene ruimte is afhankelijk van de kenmerken van de regio (vraag, aanbod, beschikbare ruimte). Daarom is het per regio belangrijk om te bekijken wat relevant is en waar behoefte aan is.

Slechts 1.400 hectare van de groenopgave heeft bijvoorbeeld betrekking op dagrecreatieve terreinen¹¹.

Maar, juist de dagrecreatieve terreinen kunnen van toegevoegde waarde zijn buiten de bebouwde kom om de recreatieruimte buiten de stad te vergroten. Anderzijds heeft 6% van de groenopgave betrekking op parken/plantsoenen, maar de vraag is in hoeverre hier ruimte voor is in de stad. Met andere woorden, het is belangrijk om locatie specifiek te kijken wat er mogelijk is om invulling te geven aan de opgave.

Conclusie

Kortom, de berekening van het nationaal tekort aan recreatieruimte geeft aan wat de toekomstige opgave is (in hectare), gezien de groeiende bevolking, om minimaal de huidige oppervlakte aan m² groen per inwoner te behouden (en 5% daarbovenop).

Deze opgave is:

- 62.800 hectare (alleen huidige situatie behouden)
- 65.900 hectare (huidige situatie behouden + 5% extra realiseren).

Dit is ongeveer 2% van de totale landoppervlakte van Nederland en bijna driekwart van de oppervlakte van het natuurgebied de Veluwe.

Dit geeft een oppervlakte weer aan benodigde recreatieruimte en gaat dus niet over de hoeveelheid benodigde recreatieve paden die nodig zijn om recreanten te kunnen accommoderen.

¹¹ CBS definitie; natuurlijk terrein ingericht voor recreatie, maar ook dagcampings, speeltuinen, picknickpaatsen, speelweiden, etc.

4.2 Huidig tekort aan recreatieruimte in Utrecht en Noord-Holland

In de vorige paragraaf is de toekomstige groenopgave berekend, de oppervlakte dat nodig is om de huidige situatie te behouden. Echter, dit houdt nog geen rekening met mogelijke tekorten aan recreatieruimte die er momenteel al zijn. Om deze tekorten te berekenen, is een uitgebreid(er) ruimtelijk onderzoek nodig, waarbij specifieke gebiedskenmerken meespelen vanuit 'de vraag', 'het beschikbare aanbod' én de bereikbaarheid daarvan.

In de provincies Noord-Holland en Utrecht zijn onlangs berekeningen van het van de opgave voor de huidige tekorten gemaakt, mét daarbij een doorkijk naar de toekomstige situatie. Dat wil zeggen, de huidige tekorten zijn berekend, met daarbij ook rekening gehouden met de groeiende bevolking in de toekomst, wat de opgave nog omvangrijker maakt. We geven hieronder de highlights van deze twee onderzoeken weer, zodat duidelijk wordt dat recreatietekorten nu al fors zijn en dus niet alleen naar de toekomst toe ontstaan. Deze tekorten spelen vooral in het stedelijk gebied. Dat hoeft dus niet in elke andere provincie of in elke gemeente zo te zijn.

4.2.1 Groenopgave Noord-Holland

Het huidige recreatietekort is berekend met behulp van een ruimtelijk behoeftemodel. Dit behoeftemodel houdt rekening met de huidige en toekomstige vraag (het aantal mensen dat wil recreëren) en het aanbod (de recreatieve opvangcapaciteit, oftewel het aantal mensen dat tegelijk in een gebied kan recreëren), wat leidt tot een aantal hectare dat nodig is om de berekende recreatietekorten op te vangen. Deze opvangcapaciteiten zijn bepaald aan de hand van kengetallen, zie bijlage 3.

Uit dit onderzoek (2021) komt dat er in 2021 in Noord-Holland een tekort is van ca. 23.000 hectare en een toekomstig tekort van ca. 28.000 hectare in 2040, rekening houdend met de groeiende vraag.

Momenteel is er dus al een fors tekort in de provincie en komt uit op ca. 80 m² per persoon. Deze cijfers hebben alleen betrekking op de vraag van inwoners. De behoefte aan recreatieruimte vanuit toeristen is hier nog niet bij inbegrepen.

4.2.2 Groenopgave Utrecht (Groen Groeit Mee)

Het huidige recreatietekort is o.a. berekend met behulp van de norm van de Recreatievogel. Uit het onderzoek komt een groenopgave van 10.000 hectare aan nieuwe gebieden voor natuur, landschap, water en recreatie tussen 2021 en 2040 in provincie Utrecht. De groenopgave van 10.000 ha komt uit op ongeveer 70 m² per persoon in 2040 en gaat uit van de huidige tekorten en rekening houdend met de groeiende vraag (bevolkingsgroei).

4.2.3 Conclusie

De provincie Noord-Holland en Utrecht hebben, na Zuid-Holland, de laagste omvang van m² groen per inwoner (zie ook tabel 4.1). Hier is dan ook sprake van recreatietekorten in de huidige situatie. Dit gaat om een opgave van 70-80 m² groen per huidige inwoner in de provincies Utrecht en Noord-Holland. Dit is dus nodig om de huidige inwoners van voldoende recreatieruimte te voorzien.

¹² Bovenregionale analyse natuur- en recreatiegebieden Noord-Holland (2022), Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd en Bureau BUITEN

¹³ Ruimtelijke opgave Groen & Landschap' en 'Utrecht Buiten' / Groen Groeit Mee, juni 2021, Bureau BUITEN

5. Conclusies en aanbevelingen

Conclusies en aanbevelingen

In paragraaf 5.1 zijn de conclusies over het nationaal tekort aan recreatieruimte weergegeven. Paragraaf 5.2 geeft de aanbevelingen weer om de opgave te realiseren.

5.1 Conclusies

We concluderen dat ruimte voor recreatie een actueel én urgent onderwerp is. De bestaande problematiek in de natuur- en recreatiegebieden is niet meer op te lossen met alleen het optimaliseren van bestaande gebieden. Ook in steden leeft het onderwerp en is er behoefte aan kwantificering van de benodigde hoeveelheid groen in en om de stad.

Hieronder zijn de belangrijkste conclusies en het becijferde tekort weergegeven:

1. Historische afname groene recreatieruimte per inwoner

De groene recreatieruimte per inwoner is in Nederland sinds 1900 met ruim een factor 5 verminderd (afname van 80%).

2. Toekomstige nationaal tekort aan recreatieruimte

Naar de toekomst (2050) neemt de hoeveelheid inwoners met 12% toe van 18 miljoen tot ca. 19,6 miljoen. Bij een gelijkblijvend areaal aan groene recreatiegebieden leidt dit tot een afname van 32 m² per persoon t.o.v. 2023. Om dat tekort te compenseren is 62.800 hectare aan groene recreatieruimte nodig. Dat is ongeveer 2% van het totale landoppervlak van Nederland. Indien uitgegaan wordt van een verbetering met 5% is zelf sprake van een opgave van 65.900 hectare.

3. Huidig tekort aan recreatieruimte

In veel recreatie- en natuurgebieden is nu al sprake van recreatiedruk door een tekort aan recreatieruimte. Dit heeft o.a. tot gevolg dat er 'spanningen' ontstaan tussen recreanten onderling en er sprake is van verstoring van de natuur. Om deze gebieden in de huidige situatie te ontlasten is een forse hoeveelheid recreatieruimte nodig. Op basis van bestaande

onderzoeken blijkt dat dit om ca. 70-80 m² per inwoner in de provincies Utrecht en Noord-Holland. Het blijkt dat de ruimtelijke opgave paradoxaal genoeg het grootst is in en om stedelijk gebied, waar juist relatief weinig recreatieruimte beschikbaar is.

4. Normen vooral gericht op groen in de stad

Bestaande normen zijn vooral beschikbaar voor het stedelijk groen. Er lijkt nog weinig aandacht voor gebiedsspecifieke recreatienormen die uitdrukking geven aan de benodigde hoeveelheid recreatiegebieden en natuurgebieden. Het berekende tekort gaat wel over recreatieruimte.

5.2 Aanbevelingen

De opgave is helder: er is meer ruimte voor recreatie nodig om de toenemende recreatiedruk op te vangen, als gevolg van de groeiende bevolking en toename van toerisme. Hieronder staan een aantal aanbevelingen om deze extra ruimte te realiseren.

1. Recreatie om de Stad 2.0

Het belang van meer ruimte voor recreatie is duidelijk. Het is aan de provincies en gemeenten als regisseurs van de ruimte om de ruimte te gaan reserveren en de realisatie ter hand te nemen. Zo mag het thema Recreatie om de Stad weer nieuw leven in worden geblazen, met de bijbehorende capaciteit en middelen.

2. Koppelkans met beleid

- Hoewel recreatie in het Nationale Programma Landelijk Gebied geen grote rol speelt, zien we dan provincies dit deels wel opnemen. Zo kunnen ontwikkelingen die goed zijn voor biodiversiteit én (natuurinclusieve) recreatie mogelijk worden geagendeerd en met voorrang gerealiseerd.
- Sluit aan bij de Agenda Natuurinclusief. Deze nationale beweging stimuleert 1) 'meer ruimte voor recreatie' 2) meer biodiversiteit in dagrecreatieve en verblijfsrecreatieve terreinen en 3) natuurinclusief gedrag bij consumenten.

3. Naast eigenstandige recreatieruimte ook veel koppelkansen

Er liggen veel kansen om recreatieruimte mee te koppelen in de ruimtelijke transitie die in het landelijk gebied nu gaande zijn of een plek krijgen, o.a.:

- In natuurgebieden, door te koppelen aan de bossenstrategie, realisatie van NNN, etc.
- Op en aan het water. Waterrijke natuur (wetlands) en waterbergingsgebieden kunnen ruimte geven aan allerlei vormen van waterrecreatie (varen, zwemmen, vissen, etc.);
- Als onderdeel van de verstedelijkingsopgave en het agenderen van groene wijken in de stad;
- In het toegankelijk en beleefbaar maken van het platteland door middel van routes. Aankoop en inrichting van gebieden is niet altijd noodzakelijk, wanneer de infrastructuur voor recreanten voldoende is om het landschap toegankelijk en beleefbaar te maken.

4. Doorontwikkelen recreatienormen

Zorg voor de doorontwikkeling van normen die recreatieve behoeften in beeld brengen (o.a. ook voor routegebonden vormen) én de toepassing hiervan in (integrale) gebiedsopgaven. Afhankelijk van de lokale situatie van vraag, aanbod en beschikbare ruimte, kan 'ruimte voor recreatie' dan een plek krijgen.

6. Bijlagen

Bijlagen

Bijlage 1: Geraadpleegde bronnen

- Alterra (Vries, S. de en J. Bulens (2001)). Explicitering 300.000 ha; ANWB. Advies 60.000 ha extra groen om de stad
- Bovenregionale analyse natuur- en recreatiegebieden Noord-Holland (2022), Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd en Bureau BUITEN
- CBS Bodemgebruik
- CBS Inwoners 2023
- CBS/PBL (2022) Regionale bevolkingsprognoses
- Clo: <https://www.clo.nl/indicatoren/nl0062-ruimte-per-inwoner>
- Europese Commissie (22 juni 2022), Europese Green Deal: wet natuurherstel voor mens, klimaat en planeet
- Goossen et al. (1998). De recreatievogel; een visie op de ruimtelijke ontwikkeling van de recreatie
- Groen Groeit Mee, juni 2021, Bureau BUITEN
- Kamerbrief over Landelijke maatlat voor een groene, klimaatadaptieve gebouwde omgeving: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/03/23/kamerbrief-over-landelijke-maatlat-voor-een-groene-klimaatadaptieve-gebouwde-omgeving>
- Klimaadadaptatie Nederland (7 februari 2023), Hoe kan een nationale norm voor natuur in de stad gemeenten helpen?
- Motie Geurts en Bouchallikh, 27-9-2021
- Nature Based Solutions Institute (2021): <https://nbsi.eu/the-3-30-300-rule/>
- Natuur & Milieu (februari 2022) Stad van Steen? Onderzoek naar verstening van de openbare ruimte in de 32 grootste gemeenten
- NBTC (16 september 2022). Verblijfstoerisme in Nederland in 2022 & 2023
- NBTC (2019) Perspectief 2030
- PBL (2023), Natuur in en om de stad
- Raad Landelijk Gebied (2005). Recht op groen
- RIVM (2002). Beoordeling ruimtebehoefte voor 60000 ha groen om de stad
- Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum (oktober 2001), Rood en Groen in Balans
- Trouw (9 november 2022). Provincies leggen te weinig nieuwe natuur aan.
- VROM (2004) Nota Ruimte; ruimte voor ontwikkeling
- WHO-richtlijn (2016), gebaseerd op: Annerstedt van den Bosch, M., Mudu, P., Uscila, V., Barrdahl, M., Kulinkina, A., Staatsen, B., & Egorov, A. I. (2016). Development of an urban green space indicator and the public health rationale. Scandinavian journal of public health, 44(2), 159-167.
- WUR (2022) Beleidsdenken over stedelijk groen en gezondheid
- WUR (december 2022) Groennormen in de stad en omgeving
- WUR (geen datum); <https://www.wur.nl/nl/dossiers/dossier/effect-van-natuur-op-gezondheid.htm>

Bijlage 2: Internationale recreatienormen

Norm	Herkomst	Bron
<p>M² groen per inwoner:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grootstedelijk gebied: 30 m² per inwoner • Regionaal stedelijk gebied: 25 m²/inwoner • Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied: 20 m²/inwoner • Kleinstedelijk gebied op provinciaal niveau: 15 m²/inwoner • Buitengebied: 10 m²/inwoner <p>Minimumareaal:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Buurtgroen: maximum afstand 400m, minimaal 1 ha • Wijkgroen: maximum afstand 800m, minimaal 10 ha • Stadsdeelgroen: maximum afstand 1600m, minimaal 30 ha • Stadsgroen: maximum afstand 3200m, minimaal 60 ha • Stadsbos: maximum afstand 5000m, minimaal 200 ha 	Vlaanderen	MIRA S 2000
<ul style="list-style-type: none"> • Binnen 300 meter een toegankelijk groengebied van minstens 2ha; <i>En</i> • Minstens 20ha natuurlijk groengebied binnen 2 km van ieders woning; <i>En</i> • Minstens 1ha van formeel natuurgebied per 10000 mensen van de bevolking 	Engeland	Accessible Natural Green Space Standards (ANGSt) (Natural England, UK, 2008)
Binnen 5 minuten wandelen een publiekelijk te gebruiken open plek van ten minste 2 ha voor iedere inwoner	Schotland	Greenspace Scotland and Scottish Natural Heritage (2013)

Bijlage 3: Recreatieve opvangcapaciteiten

Normen recreatieve opvangcapaciteit, gehanteerd in het onderzoek naar recreatietekorten in Noord-Holland. Deze zijn gebaseerd op het BRAM-model, met een aantal aanpassingen.

- Bos: 8 personen per hectare per dag
- Droog natuurlijk terrein (inclusief strand): 7 personen per hectare per dag
- Nat natuurlijk terrein: 3 personen per hectare per dag
- Recreatiegebied: 8 personen per hectare per dag
- Agrarisch gebied: 0,1 personen per hectare per dag

Echter, bovenstaande normen voor opvangcapaciteiten per type natuur zijn lang niet aangepast. Vanwege corona zijn we wellicht meer drukte in natuurterreinen gaan tolereren. Daarnaast is het ook mogelijk om in agrarische gebieden te wandelen, als er voldoende aantrekkelijke (vrij liggende) wandelpaden zijn, zoals de boerenlandpaden. Daarom zijn in een tweede doorrekening van het model de volgende aanpassingen gedaan:

- Beter rekening houden met kwetsbare natuurgebieden zoals heide en duinen. Voor droog natuurlijk terrein is de opvangcapaciteit van 7 naar 3 recreatieplaatsen per hectare aangepast.
- De opvangcapaciteit voor wandelen in agrarisch gebied is aangepast van 0,1 naar 0,2 recreatieplaatsen per hectare.
- De opvangcapaciteit van bos en recreatiegebied zijn beide van 8 naar 9 recreatieplaatsen per hectare aangepast.

Bijlage 4: Definities

In de berekening (zie hoofdstuk 4), hanteren we de definitie van groen volgens het Compendium voor de Leefomgeving (Clo) en de bijbehorende CBS-statistieken. Deze definitie van groen is als volgt: "Park en plantsoenen, dagrecreatieve terreinen, bossen, natte en droge natuurlijke terreinen".

Hieronder is weergegeven wat volgens CBS wordt verstaan onder deze begrippen.

Begrip	Definitie
Park en plantsoen	<p>Terrein met groenvoorziening in gebruik voor ontspanning.</p> <p>Tot park en plantsoen wordt gerekend:</p> <ul style="list-style-type: none"> • terrein liggend in of tegen een stedelijke omgeving bestaande uit gazons, speel- en ligweiden, paden, bosschages, bloemperken, heesterbeplanting en waterpartijen kleiner dan 1 hectare; • groenstroken <p>Delen van het park die zijn te typeren als bos (ook indien groter dan 1 hectare) worden als park of plantsoen geclassificeerd.</p>
Dagrecreatieve terreinen	<p>Terrein in gebruik voor dagrecreatie zoals dierentuinen, openluchtmusea en pretparken.</p> <p>Tot dagrecreatief terrein wordt gerekend:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dagcamping; • dierentuin en safaripark; • sprookjestuin; • pretpark; • openluchtmuseum; • jachthavens exclusief het water, maar inclusief terrein voor aanverwante bedrijvigheid, met een minimale oppervlakte van 0,1 hectare; • bijbehorende parkeerterreinen en bos- of heesterstroken; • met gras of struikachtig gewas begroeid natuurlijk terrein (niet voor agrarisch gebruik en geen open natuurlijk terrein), ingericht met wandel- en/of fietspaden en recreatieve objecten zoals bankjes. <p>De volgende terreinen worden eveneens tot deze categorie gerekend als ze geen deel uitmaken van park en plantsoen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • speeltuinen; • picknickplaatsen; • hertenkampen; • kinderboerderijen; • midgetgolfterreinen; • speelweiden. <p>Ondergrens: Voor jachthavens geldt een ondergrens van 0,1 hectare voor het landgedeelte.</p>

Begrip	Definitie
Bos	<p>Terrein begroeid met bomen bestemd voor houtproductie en/of natuurbeheer.</p> <p>Tot bos wordt gerekend:</p> <ul style="list-style-type: none"> • terrein zodanig begroeid met bomen, dat de kruinen een min of meer gesloten geheel vormen dan wel zullen gaan vormen; • kapvlakte; • brandgang; • bospad; • boomkwekerij; • houtopslagplaats; • verspreide bebouwing, voor zover die in het bos ligt; • populierenweide. <p>Niet tot bos worden gerekend:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beboste delen van parken; • niet in het bos gelegen boomkwekerijen; • woongebieden (met stratenpatroon) en terreinen voor verblijfsrecreatie die in bos gelegen zijn.
Open nat natuurlijk terrein	<p>Open terrein met een natte ondergrond met als belangrijkste functie natuur.</p> <p>Tot open nat natuurlijk terrein wordt gerekend:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nat heideterrein; • riet en biezen (ook indien in cultuur); • kwelder, schor of gors (bij gemiddeld hoogwater niet onderlopend); • drooggevallen grond, mits onbegroeid; • blauwgrasland. <p>Niet tot open nat natuurlijk terrein wordt gerekend:</p> <ul style="list-style-type: none"> • griend; • nat bos.
Open droog natuurlijk terrein	<p>Open terrein met een droge ondergrond, met als belangrijkste functie natuur.</p> <p>Tot open droog natuurlijk terrein wordt gerekend:</p> <ul style="list-style-type: none"> • droog heideterrein; • met grasachtig gewas begroeid natuurlijk terrein (niet voor agrarisch of hoofdzakelijk recreatief gebruik); • duin; • zandverstuiving; • zandplaat; • strand.

Bijlage 5: Bevolkingsprognose per provincie

Provincie	Bevolkingsaantal				Bevolkingsontwikkeling		
	2023-huidig	2030-prognose	2040-prognose	2050-prognose	2023-2030	2023-2040	2023-2050
Groningen	590.170	599.900	593.000	580.100	1,6%	0,5%	-1,7%
Fryslân	654.019	652.500	650.500	640.300	-0,2%	-0,5%	-2,1%
Drenthe	497.743	488.400	486.200	480.100	-1,9%	-2,3%	-3,5%
Overijssel	1.171.910	1.201.000	1.218.700	1.218.300	2,5%	4,0%	4,0%
Flevoland	434.771	472.600	520.400	557.100	8,7%	19,7%	28,1%
Gelderland	2.110.472	2.193.600	2.263.500	2.292.900	3,9%	7,3%	8,6%
Utrecht	1.369.873	1.470.700	1.561.700	1.620.700	7,4%	14,0%	18,3%
Noord-Holland	2.909.827	3.151.200	3.366.800	3.517.600	8,3%	15,7%	20,9%
Zuid-Holland	3.753.944	4.016.100	4.229.500	4.377.300	7,0%	12,7%	16,6%
Zeeland	386.767	390.700	390.500	387.700	1,0%	1,0%	0,2%
Noord-Brabant	2.592.874	2.723.000	2.825.900	2.877.500	5,0%	9,0%	11,0%
Limburg	1.118.302	1.120.400	1.105.500	1.080.400	0,2%	-1,1%	-3,4%
Nederland	17.590.672	18.480.100	19.212.200	19.630.000	5,1%	9,2%	11,6%

Bron: CBS/PBL (2022)

anwb.nl/belangenbehartiging

